

Nikako ne možemo oblik *Primošten* izvoditi dentalnom disimilacijom tjesnačnih suglasnika: *kršćen* – *kršten*. Oblik *Primošten* je prvenstveno štokavizirani čakavski dijalektizam. Most (ili tačnije nasip) koji ga je spojio s kopnom donio mu je s vremenom neslućene promjene i veze. Od XIV stoljeća migracije našeg seljačkog živilja iz Bosne u zagorsko zaleđe *Primoštena* na liniji Vrpolje–Boraja i Kruševo–Široke–Prhovo dovodile su štokavce ikavce, kojima je bio neobičan skup *šč* pa su ga pretvarali u običniji *št*. Veza sa Šibenikom i utjecaj škole također će djelovati. To će podržavati i govorna praksa onih koji su se služili latinskim i talijanskim jezikom (to je onaj *st* u *Caput Cista* i *Capocesto*), a nikako *st* u našoj osnovi koja se zbilja zatrla.

Maretićevo »premoštena« *Ivšić* opravdano pretvara u »premošćena«, kao što to donosi i pravopis, jer se pridjev trpni na *-šten* po tradiciji drži samo u nekoliko glagola i gdje nema tradicije treba *-šćen*.⁸ Prema tome: *Primošten*, ali: *primošćen*, odnosno *premošćen*. Staro *št* nije se održalo jer nije ni bilo u toj riječi, nego se čakavsko *šč* u toj riječi zamijenilo *štok. št*. Da se veza skupa *št* sa premostiti i nije zatrla, opet bi bio skup *št*, a ne *šč*. Sličnu sudbinu doživio je i mjesni naziv *Tijesno*, g. *Tijesna* s razlikom što je i kod štokavaca na kopnu *Tisno*, g. *Tisnoga*, a naziv *Šepurina* pokazuje nestabilnost pod utjecajem toponima koji su pluralia tantum.

Ante Šupuk

KADINA VODA I ILICA ODALICA

U djelima Petra Kočića *Kadina Voda* spominje se na više mjesta. Tako, na primjer, u pripovijeci *Kod Markanova točka*, u jednom lirskom opisu zmijanskog pejzaža:

»Jutro je bilo tiho, kao da je sve izumrlo. Iznad sela šuti planina. Ni jedan list da se krene, da zašuti. Po ravni ispod planine

⁸ Belić, *Fonetika*, Bgd, 1960, str. 116. i *Ivšić*, ib., str. 161.

⁹ *Ivšić*, ib., str. 165.

jedva se naziru torovi kroz ranu sumaglicu. Daleko dolje poljem kroz zelenkastu bujad žuti se drum kao dugačka, neubijeljena krpa platna, zamičući strmo pod *Kadinu Vodu*, pod slatku *Kadinu Vodu*.¹

Tako je i u poznatoj pripovijeci *Vukov gaj*:

»I jednoga dana pomoliše se drumom ispod *Kadine Vode* u dugim redovima stranijski radnici, sve sami kauri, sa četiri žandarmske patrole.«²

Kadinu Vodu spominje u svom iskričavom i maštovitom pripovijedanju i *Kočiće* glasoviti *Simeun Đak*.³

Ova se mjesta često tumače u školi ili ih učenici susreću u svojoj obaveznoj domaćoj lektiri. A znaju li svi šta je to, u stvari, *Kadina Voda* i kako taj naziv treba pisati i čitati?

Obično se misli da je *Kadina Voda* selo na *Kočiće*vu *Zmijanju*. (Tako se zaključuje, pored ostalog, i po načinu pisanja – obje su riječi obilježene velikim početnim slovom, to u svim izdanjima koje sam pregledao.) Oni koji nisu čuli kako taj naziv izgovaraju *Zmijanjeci*, obično čitaju: *Kadina Voda*, misleći da je ono *Kadina* – pridjev izveden od imenice *kada* (hipokoristik prema *kaduna*, tur. gospođa).

I jedno i drugo je pogrešno.

Kadina Voda nije nikakvo selo, čak ni zaselak u pravom smislu te riječi. To je lokalitet: jedno pojako vrelo, izvor (otuda naziv »voda«) i šuma oko toga vrela. Tu je i nekoliko kuća i osnovna škola kraj samog puta što strmo zamiče »pod slatku *Kadinu Vodu*«. Škola se takođe naziva *Kadina Voda*. Lokalitet se, inače, nalazi na području sela *Dobrnje* (nom. jed. *Dòbrnja*). Prema tome, u nazivu *Kadina Voda* samo prvu riječ treba pisati s velikim početnim slovom, dakle: *Kadina voda*, a ne: *Kadina Voda*, kako je uobičajeno i kako smo ovdje dosad pisali.

¹ Petar Kočić, *Celokupna dela*, knj. I, Biblioteka srpskih pisaca, izd. »Narodna prosveta«, Beograd, str. 109.

² N. d., str. 351.

³ V. pripovijetku *Zulum Simeuna Đaka*, n. d., str. 86.

Naziv spomenutog vrela (i šire: čitavog lokaliteta) nastao je prema imenici *kādija*, a ne *káda*. Da je to tačno, svjedoči nam izvorni izgovor Zmijanjaca. Oni govore: *Kādina vòda* (s kratkouzlaznim akcentom na prvom slogu i vrlo dugim *i* u drugom slogu), a ne: *Kádina vòda* (s dugouzlaznim akcentom i bez kvantitete). Još živi i legenda koja objašnjava postanak toga naziva. Stari Zmijanjeci pričaju da je za turskih vremena čitav taj kraj bio vlasništvo nekakvog bogatoga kadije, koji je bio veoma okrutan, zbog čega su ga kmetovi silno mrzjeli. Jednoga dana, kad je kādija došao da obide svoja golema stada ovaca, zatekao je čobane kraj vrela i počeo ih zlostavljati. Ovi se pobune, svežu ga za jedno mlado stablo, saviju to stablo i puste, te tako kādija, kao iz pračke, odleti preko vrela, padne i – pogine. Od tada narod to mjesto zove *Kādina vòda*.

Nema, dakle, sumnje da je pravilan izgovor: *Kādina vòda*, a ne: *Kádina vòda*. Kako pri čitanju toga naziva ne bi bilo nesporazuma (jer u takvim prilikama obično ne obilježavamo akcente i kvantitete), trebalo bi pisati *Kadijina voda*, a ne *Kadina voda*. Od imenice *kādija* prisvojni se pridjev, po pravilu, i piše *kadijin* (v. Pravopisni rječnik, u lat. izd. na str. 372a). Prema tome, biće i *Kadijina voda*. Ovdje j, do duše, nema fizifonemsku vrijednost (stvarno se izgovara: *Kādina* ili *Kādiina vòda* – sa dvostrukim *i*), ali ga ipak treba pisati, jer kao grafem ima bitnu diferencijalnu funkciju sa psihofonemskom bazom. Upravo s toga aspekta trebalo bi, mislim, pretresti sve riječi sa suglasnikom *j* u osnovi. Može se, na primjer, dopustiti alternativno: *kadijinica* i *kadinica*, jer to uvijek znači samo: *kadijina žena*. Alternacija: *kadijinski* – *kadinski* može, međutim, dovesti do nesporazuma: *kadinski* ne mora uvijek značiti *kadijinski*, nego i *kadinski* (prema *káda*), a to nije svejedno.

Takvih nesporazuma i nedoumica u praksi ima dosta. I to baš u vezi s pridjevom *kadin*. Tako sam, na primjer, u *Registrima naziva opština i naselja*, izd. Saveznog zavoda za statistiku, Beograd, 1965. (podaci su prema popisu stanovništva iz 1961. god.),

na str. 422. pronašao, pored ostalih, i ova naselja: *Kadin Jelovac*, *Kadina Glavica*, *Kadina Luka*, *Kadino Selo* (Pale), *Kadino Selo* (Prilep) i *Kadino Selo* (Petrovac). Sve bez akcenta i kvantitetâ. I, sad, kako čovjek da se snađe, kako te naziva da pročita: *Kādin Jèlovac*, *Kādina Glāvica* ili *Kādina Glāvica*, *Kādina Lúka* ili *Kádina Lúka* itd.?

A Akademijinu Rječniku našao sam ovo objašnjenje:

»KADIJIN (*govori se i kadin*), *adj. koji pripada kadiji*, – Između rječnika u Vukovu (.des kadi', iudicis'). Svaki jaše po jednoga konja a Staniša kadijina dora. M. Đ. Milićević, živ. srb. 1.23. – *I kod mjesnih imena*: Kadijina bukva, mjesto u Bosni. Kadina Bukva. F. Jukić, zemljop. 30.72. Kadijina bukva. F. Kovačević, bosn. 39. – *u Srbiji*. Kādijina Glāvica, šuma u okrugu užičkom. Lj. V. Stojanović. – Kādina Luka, selo u okrugu valjevskom. K. Jovanović 102. – Kādina Stijèna, selo u okrugu kruševačkom. M. Đ. Milićević, srb. 724. – Kādijin Potok, mjesto u okrugu biogradskom. Glasnik 19, 165. – *u Dalmaciji*: Kadina (možebiti i Kádina, v. 1. kadin) Glavica, selo u okrugu kninskom. Repert. dalm. 1972, 41.«⁴

I dalje:

»KADIN, *adj. vidi kadijin*. – *S drugijem akcentom*: kádin, znači: *koji pripada kadi*, (*kaduni*), *ali nemam primjera*; ipak *vidi kadijin* na kraju.«⁵

Na osnovu ovih tumačenja možemo utvrditi da treba čitati *Kādina* (dakle: *Kadijina*) *Lúka* (selo kod Ljiga, u bivšem »okrugu valjevskom«). *Kādin Jelovac* i *Kadino Selo* ostaju nam i dalje zagonetke. Nismo sigurni ni kako treba čitati *Kadina Glavica* (selo kod Drniša, u bivšem »okrugu kninskom«), jer »možebiti i Kádina«. Trebalo bi »na licu mjesta« utvrditi izgovor takvih toponima, a onda ih pravilno zabilježiti: ako je *Kādina Glāvica*, treba zapisati *Kadijina*

⁴ Akademijin Rječnik, IV (P. Budmani), str. 728b i 729a.

⁵ n. d., str. 229b.

Glavica; tako isto i *Kadijina Luka* i sl. Ona da ne bi moglo biti nikakvih zabuna.

U Sarajevu, na primjer, ima *Marijin dvor*. Tako se piše, a izgovara se: *Märin dvôr* ili, čak, *Märindvôr*. Kad bismo pisali prema izgovoru, dolazilo bi do nesporazuma. Neki bi čitali *Märin dvôr*, neki *Märin-dvôr*. Rijetko bi se čulo, naročito od onih koji nisu Sarajlije, pravilno – *Märin dvôr*.

Evo još jednoga primjera.

Ima jedna Kočićeva crtica pod naslovom *Ilica Odalica i Lazica Vucalica*.⁶ *Ilica* i *Lazica* bili su »posljednji tužni ostaci mnogobrojnih seoskih trgovčića – »odalica«. *Ilica* je tako i nazvan *Odalica*, a »*Lazica se neke godine počeo vucati za njim, te ga prozvaše Vucalica*«. »Drukčije se oni – piše Kočić – zovu kod kotarskog ureda kao suda'. To svijet ne zna, pa ne znam ni ja.« Ali Kočić je bar znao kako se izgovara ime *Ilica*, a mi ne znamo čak ni to. Je li *Ilica* bio *Illica* (deminutiv od *Ilija*) ili *Ilica* (deminutiv od hipokoristika *Ile*, prema *Ilija*, tj. mali *Ile*). Ako je bio *Illica*, trebalo bi pisati *Ilijica*, pa onda ne bi bilo nesporazuma.

Svi ovi primjeri jasno nam kazuju da pravopisni standardi (naročito oni o pisanju suglasnika *j*) treba da se oslanjanju i na psihofonemsku, a ne samo fiziofonemsku bazu, pogotovo onda kad može doći do nesporazuma zbog neutralizacije, kakvu smo imali u riječima *Kadin*, *Marin*, *Ilica* i sl. Tako zasnovane pravopisne norme treba onda i poštovati, pa do zabuna neće ni dolaziti.

Milan Šipka

AKTI, DOKUMENTI, FAKTI

Videh u novinama naslov: »Potpisana dokumenta o privrednoj saradnji Jugoslavije i Kuvajta«.

A u tekstovima objavljenih konkursa piše da se traže potrebna dokumenta.

Medutim, pozajmljene reči: akt, dokumen(a)t, fak(a)t i sl. u množini pravilno glase: akti, dokumenti, fakti (tj. kao: akcenti, giganti, elementi, incidenti, komandanti, procenti, studenti, fermenti, hidranti) a ne: akta, dokumenta, fakta (ovo su zapravo latinski nominativi plurala), jer je -a nastavak za množinu imenica srednjeg roda (npr brd+a, jaj+a, polj+a, sel+a, ušč+a), a akt, dokumen(a)t i fak(a)t muškog su roda.

Tudice treba zamenjivati domaćim, narodnim rečima kad god je moguće: akt je službeni dopis, spis, a može značiti još dvoje: čin i vrstu slike, pa ima i duži oblik u množini: akt+ov+i; dokumen(a)t je isprava, fak(a)t činjenica kao što je i procen(a)t postotak, a fundament osnov, podloga. Ako ih već upotrebimo, one se uklapaju u naš jezički sistem i menjaju se po našoj deklinaciji.

Kao što nećemo reći: To su akcenta, giganta, elementa, procenta, studenta, već: To su akcenti, giganti, elementi, procenti, student, tako ne treba govoriti ni pisati: akta, dokumenta, fakta već: akti, dokumenti, fakti.

U arhivu se, dakle, čuvaju službeni akti, tako ne treba govoriti ni pisati akta, čuje se i u nas: Ostavi to u akta mesto pravilnog: Ostavi, spremi to u akte, u spise), molbi su priloženi svi potrebni dokumenti odnosno isprave, a pri proučavanju bilo kojeg pitanja, uzimaju se u obzir važniji fakti ili činjenice.

Rede Zorić

⁶ V. Celokupna dela, knj. I, str. 295–299.